

СУБ'ЄКТИ «М'ЯКОГО ПРАВА»

Шалінська І. В.

*Львівський державний університет внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

Досліджено, які суб'єкти міжнародного та внутрішньодержавного права видають акти «м'якого права», та на яких суб'єктів поширюють свою дію акти «м'якого права», виділено основні групи суб'єктів «м'якого права» та узагальнено ознаки, які притаманні таким суб'єктам.

Суб'єктів «м'якого права» необхідно розглядати у двох площинах: як суб'єктів, які створюють «м'яке право», та суб'єктів, на яких поширює свою дію «м'яке право». Крім цього, окремо слід виділяти суб'єктів «м'якого права» на рівні міжнародного правопорядку та на рівні внутрішньодержавного права.

Ключові слова: «м'яке право», акти «м'якого права», суб'єкти «м'якого права», міжнародний правопорядок, внутрішньодержавне право, рекомендації, рекомендаційні норми.

Вступ. Поняття актів «м'якого права» є порівняно новим у теорії держави і права у зв'язку із цим мало дослідженим, зокрема, на теренах України. Якщо у доктрині міжнародного права можна знайти ряд ґрунтовних досліджень такого явища як «м'яке право» (зокрема, у працях Р. Л. Андорно, Р. Бекстера, М. А. Бойле, Дж. Дж. Кіртона, М. А. Поллака, М. Дж. Треблкока, Х. Х. Хілленберга, Г. Г. Шаффера, Малкольма Н. Шоу та інших), то на національному рівні таке дослідження ще не проводилося. Саме цим зумовлена актуальність та практична цінність досліджуваної у статті теми.

Метою статті є висвітлення поняття та значення суб'єктів «м'якого права», їх класифікація та виділення основних груп, зокрема, у двох основних розрізах: хто (які суб'єкти права) створює «м'яке право»; на кого (на яких суб'єктів) поширюють свою дію акти «м'якого права».

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТІВ «М'ЯКОГО ПРАВА»

У сфері міжнародного права до числа тих, хто створює акти «м'якого права», безумовно потрібно віднести держави як суб'єктів міжнародної правотворчості, зокрема, в рамках міжнародних конференцій, а також різноманітні міжнародні організації.

На рівні національної нормотворчості суб'єктами «м'якого права» є окремі державні органи та їх структурні підрозділи, які в ході виконання покладених на них повноважень видають положення, постанови, інструкції, роз'яснення, накази, листи, що не встановлюють обов'язків для суб'єктів права, але містять інформацію про процедури, роз'яснення норм «твердого права» або встановлення мінімальних стандартів, вимог тощо.

Спосіб створення актів «м'якого права» на міжнародному рівні істотно відрізняється від способу створення цих актів на внутрішньодержавному рівні. «М'яке

право» у міжнародному правопорядку створюється ієрархічно рівними суб'єктами, що не характерно для внутрішньодержавної системи, заснованої на принципі субординації. Головна відмінність способу створення норми «м'якого права» полягає в тому, що цей процес спирається на узгодження волевиявлень держав. Внутрішньодержавна норма, якою б «м'якою» вона не була, є результатом відносин «влада-підпорядкування».

В цьому контексті вдалими є приклад внутрішньодержавного акту «м'якого права», наведений І. І. Лукашук, який звертає увагу на специфіку формування Основи військової доктрини Російської Федерації від 02 листопада 1993 року [1, с. 128]. Даний правовий акт був затверджений указом Президента Росії, тобто надання йому обов'язкової юридичної сили було наслідком волевиявлення органу державної влади. Водночас такий акт відноситься до актів «м'якого права», оскільки складається із рекомендаційних норм.

СУБ'ЄКТИ, ЯКІ СТВОРЮЮТЬ «М'ЯКЕ ПРАВО»

Держави та міжнародні міжурядові організації

На практиці суб'єкти міжнародного права укладають не тільки міжнародні договори, а й ряд інших актів (протоколи зустрічей, протоколи та меморандуми про наміри або про взаєморозуміння, спільні плани, декларації тощо), що, як правило, не містять юридичних, фінансових та інших зобов'язань сторін.

Цілей у таких актів дві: 1) закріплення підсумків, підтвердження значущості візиту або міжнародного заходу (тобто вони укладаються для того, щоб додати ваги заходу) і 2) виключення складних процедур,

передбачених для ратифікації державою міжнародного договору.

Чи можна вважати такі документи актами «м'якого права»? Законодавством України не врегульовано однозначно питання правової природи таких актів. Для прикладу, 28 березня 2008 року було укладено Протокол про наміри Прем'єр-міністрів України та Республіки Польща щодо взаємодії з метою вдосконалення системи інституційного забезпечення європейської інтеграції України. У даному протоколі сторони домовилися щодо співпраці у процесі впровадження в Україні реформ, спрямованих на досягнення стандартів Європейського Союзу. Для цього, зокрема, сторони домовилися щодо взаємодії експертів та фахівців з питань євроінтеграції, організації навчання та стажування представників українських органів державної влади в Управлінні Комітету європейської інтеграції Республіки Польща тощо [2, с. 1, 2].

Як видно із самого формулювання тексту Протоколу про наміри від 28 березня 2008 року, суб'єкти, які підписали цей акт, однозначно не встановлювали жодних обов'язків для протилежної сторони, а лише окреслили загальний напрямок роботи, основну мету співпраці. З іншої ж сторони, це прояв правотворчості таких суб'єктів, оскільки підписання такого Протоколу надає державам, які його підписали, право звертатися до іншої держави для отримання думки експерта чи проведення навчальної програми з питань євроінтеграції із посиланням на цей Протокол.

Саме тому Протокол про наміри від 28 березня 2008 року, наряду із іншими аналогічними за своєю правовою природою документами (такими як: Декларація про співробітництво між Міністерством закордонних справ України та Міністерством закордонних справ Республіки Болгарія у галузі європейської та євроатлантичної інте-

грації від 14 квітня 2004 року, Спільна заява Міністра Закордонних справ Литовської Республіки П. Вайтекунаса та Міністра закордонних справ України Б.Тарасюка щодо співробітництва з виконання Плану дій Україна – ЄС від 11 жовтня 2006 року, Меморандум між Міністерством закордонних справ України та Міністерством закордонних справ Республіки Білорусь про взаємодію у реалізації взаємовигідних проектів в рамках ініціативи Європейського Союзу «Східне партнерство» від 5 листопада 2009 року та інші) [2], є одним із яскравих прикладів актів «м'якого права» у сфері інтеграції України до Європейського Союзу.

Більше того, вищезгадані акти «м'якого права» є такими як на рівні міжнародного правопорядку, так і на рівні внутрішнього законодавства України.

Міжнародні міжурядові переговори об'єднання

На міжнародному рівні, крім держав та міжнародних міжурядових організацій, слід брати до уваги ще одну групу суб'єктів «м'якого права». У сучасних міжнародних відносинах держави все частіше створюють міжнародні міжурядові переговорні об'єднання (форуми, наради), які, незважаючи на «м'яко-правову» основу створення, мають тенденцію з часом набувати рис міжнародних міжурядових організацій. Останнім часом тенденція до інституціоналізації постійно діючих міжнародних форумів проявляється найбільш яскраво. Деякі з таких форумів (наприклад, Арктична Рада, Кімберлійський процес тощо) у здійсненні зовнішніх зв'язків з міжнародними міжурядовими організаціями виступають від свого імені, що, поряд з рядом інших фактів, дає підстави робити висновок про наявність у таких об'єднань міжнародної правосуб'єктності.

Суб'єкти федерацій

Окремі автори до «м'якого права» відносять міжнародні угоди суб'єктів федерацій [3, с. 501, 503 – 504]. Тут слід зазначити, що можливість участі політичних утворень з обмеженою компетенцією в міжнародних відносинах опосередковується положеннями внутрішнього законодавства відповідної країни. Ця формула існує в міжнародному праві і має договірне закріплення (Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями ETS № 106 (Мадрид, 16 січня 1980 року) [4, ст. 1] і два протоколи до неї).

Для вирішення даної проблеми слід розглянути декілька питань:

1) чи є угоди суб'єктів федерації про здійснення міжнародних зв'язків актами «м'якого права»?; 2) чи є можливість у суб'єктів федерацій брати участь в угодах федеральних органів влади, які не є міжнародними договорами?; 3) які можливості суб'єктів федерацій у питаннях взаємин з міжнародними організаціями?

Для кожної федеративної держави ситуація із правотворчістю суб'єктів федерації буде різною. Для прикладу, в Росії договори суб'єктів федерації про здійснення міжнародних зв'язків містять юридичні зобов'язання сторін і за своїм статусом віднесені до нормативно-правових актів суб'єктів федерації. Таку позицію висловив Правовий Департамент Міністерства Іноземних Справ Росії у своїх Рекомендаціях суб'єктам Федерації щодо підготовки та укладання угод [5, с. 265].

Конституції багатьох держав, у тому числі і Конституція України, передбачають також право суб'єктів унітарних держав укладати міжнародні угоди. Чи можна вважати ці угоди «м'яким правом»? Однозначно ні, оскільки для набуття такими міжнародними договорами чинності, вони повинні бути належним чином ратифіковані

відповідним державним органом, що автоматично відносить такі акти до актів «твердого права» (крім норм «м'якого права», які містяться у преамбулах та загальних положеннях таких договорів).

Недержавні утворення

«М'яке право» допускає участь у його створенні, а також у підписанні актів «м'якого права» інших, ніж держави або державні органи, учасників. Так, у міждержавному переговорному процесі з вироблення угоди про мирне врегулювання конфлікту в Північній Ірландії (Белфастська Угода або Угода «Страсної п'ятниці») брали участь опозиційні партії Північної Ірландії.

Серед прикладів підписання актів «м'якого права» недержавними суб'єктами можна назвати Меморандум про розуміння до Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин від 23 червня 1979 року [6], який, поряд з державами, підписали дві неурядові природоохоронні організації.

Крім цього, у зарубіжних коментарях все частіше поняття «м'яке право» застосовується до діяльності транснаціональних корпорацій, зокрема до зростаючій кількості угод, що укладаються між такими корпораціями в різних сферах економіки. Цей процес отримав назву «режиму саморегулювання» (self-regulation [7, с. 597] або self-contained regime [8, с. 328].

Наприклад, у рамках Кімберлійського процесу великими алмазодобувними корпораціями (у тому числі такими як АТ «АЛРОСА») був підписаний Добровільний кодекс поведінки на ринку реалізації сирих алмазів, що згадується у відповідних резолюціях Генеральної Асамблеї ООН як «система саморегулювання галузі». Такі документи слід розглядати з позицій міжнародного права саме як приклади актів «м'якого права».

СУБ'ЄКТИ, НА ЯКИХ ПОШИРЮЄ СВОЮ ДІЮ «М'ЯКЕ ПРАВО»

Суб'єкти, на яких поширюють свою дію акти «м'якого права», є, перш за все, самі творці таких актів, а також усі органи та організації – суб'єкти правовідносин певної галузі, яка врегульована актами «м'якого права».

Крім цього, багато актів «м'якого права» містять положення, орієнтовані на інших, ніж вказані вище, суб'єктів. Наприклад, в Стандартних правилах забезпечення рівних можливостей для інвалідів, затверджених Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 48/96 від 20 грудня 1993 року, сказано: «Ці Правила є основою, на якій інваліди та їхні організації можуть виробляти свою політику і будувати свою діяльність» [9, п. 14]. У рамках ООН був розроблений Кодекс поведінки транснаціональних корпорацій. Більш того, в даний час велика частина міжнародних правил, розроблених для регулювання діяльності транснаціональних корпорацій, міститься саме в актах «м'якого права» універсального і регіонального рівнів.

Але все ж не слід переоцінювати сферу поширення актів «м'якого права». Якщо держави, як учасники актів «м'якого права», пов'язані морально-політичними зобов'язаннями, то суб'єкти внутрішнього права такими зобов'язаннями не пов'язані, а тому на внутрішньодержавному рівні коло суб'єктів «м'якого права» обмежене волевиявленням учасників тих чи інших правовідносин, які врегульовані такими актами.

До цього слід також додати те, що ефективна реалізація положень актів «м'якого права» відносно інших, ніж держави, учасників міжнародного спілкування, залежить від заходів, прийнятих на внутрішньодержавному рівні. Як би там не було,

акти «м'якого права» містять рекомендації для держав, а ті особи, чий інтерес ними зачіпаються, на підставі таких актів мають можливість вимагати реалізації цих прав на внутрішньодержавному рівні.

Висновки. Підсумовуючи все, зазначене вище, можна виділити такі висновки щодо суб'єктів «м'якого права»:

1. Суб'єктів «м'якого права» необхідно розглядати у двох площинах: як суб'єктів, які створюють «м'яке право», та суб'єктів, на яких поширює свою дію «м'яке право». Крім цього, окремо слід виділяти суб'єктів «м'якого права» на рівні міжнародного правопорядку та на рівні внутрішньодержавного права.

2. До суб'єктів «м'якого права» міжнародного правопорядку, які створюють акти «м'якого права» слід, в першу чергу, віднести держав-учасниць міжнародного правопорядку, всі види міжнародних організацій, в тому числі міжнародні міжурядові переговорні організації (форуми, наради, конгреси на різні тематики), а також транснаціональні корпорації, які шляхом створення актів «м'якого права» врегульовують проблеми своєї галузі.

3. Суб'єктами «м'якого права» на національному рівні, які видають акти «м'якого права», є, перша за все, державні органи та їх структурні підрозділи, зокрема, уряд держави, неурядові організації, політичні партії та громадські об'єднання, які в рамках здійснення своїх функцій видають ряд важливих галузевих та національних актів, що містять рекомендаційні норми.

4. Щодо суб'єктів «м'якого права», на яких поширюють свою дію акти «м'якого права», то тут варто виділити як на міжнародному, так і на національному рівнях, по-перше, самих творців таких актів, а також усіх суб'єктів правовідносин певної галузі, сфери міжнародних відносин чи учасників внутрішньодержавних правовідносин, що врегульована актами «м'якого права». Таким чином, у даному розрізі, суб'єктами «м'якого права» може бути будь-хто, починаючи від цілої держави як суб'єкта права, міжнародної організації, недержавних об'єднань, і закінчуючи окремими фізичними особами, які дотримуються рекомендацій, передбачених актами «м'якого права».

Список літератури:

1. Лукашук І. І. Норми міжнародного права в міжнародній нормативній системі / І. І. Лукашук. – М.: Спарк, 1997. – 322 с.
2. Двосторонні документи з державами – членами ЄС щодо співробітництва в сфері євроінтеграції [Електронний ресурс]: Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article%3Fart_id=223285917&cat_id=223280190. – Назва з екрану.
3. Hillgenberg Hartmut. A Fresh Look at Soft Law / H. Hillgenberg // European Journal of International Law, 1999. – Vol. 10. – № 3. – с. 499 – 515.
4. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями: за станом на 16 листопада 2009 року. Офіційний переклад [Електронний ресурс]. – Верховна Рада України. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_106. – Назва з екрану.
5. Урнов А. Ю. Збірник документів та матеріалів по міжнародній та внутрішньо економічній діяльності суб'єктів Російської Федерації / А. Ю. Урнов. – М.: МИД РФ, 1999. – 329 с.
6. Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин від 23 червня 1979 року: за станом на 19 березня 1999 року. [Електронний ресурс]. – Організація Об'єднаних Націй. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_136. – Назва з екрану.

7. Kaplan Margo. Carats and Sticks: Pursuing War and Peace through the Diamond Trade / M. Kaplan // New York University Journal of International Law and Politics, 2003. – Vol. 35. – с. 559 – 617.

8. Chesterman Simon. Oil and Water: Regulating the Behavior of Multinational Corporations through Law / S. Chesterman // New York University Journal of International Law and Politics, 2006. – Vol. 36. – с. 307 – 329.

9. Резолюція 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1993 року «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів»: за станом на 20 грудня 1993 року. Офіційний переклад [Електронний ресурс]. – Верховна Рада України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_306. – Назва з екрану.

Шалинская И. В. Субъекты «мягкого права» / И. В. Шалинская // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2013. – Т. 26 (65). № 2-1. – Ч. 1. – С. 170-176.

Исследовано, какие субъекты международного и внутригосударственного права издают акты «мягкого права», и на каких субъектов распространяют свое действие акты «мягкого права», выделено основные группы субъектов «мягкого права» и сформировано перечень признаков, характерных для субъектов «мягкого права».

Субъектов «мягкого права» необходимо рассматривать в двух плоскостях: как субъектов, которые создают «мягкое право», и субъектов, на которых распространяет свое действие «мягкое право». Кроме этого, отдельно следует выделять субъектов «мягкого права» на уровне международного правопорядка и на уровне внутригосударственного права.

Ключевые слова: «мягкое право», акты «мягкого права», субъекты «мягкого права», международный правопорядок, внутригосударственное право, рекомендации, рекомендационные нормы.

SUBJECTS OF «SOFT LAW»

Shalinska I. V.

Lviv state university of internal affairs, Lviv, Ukraine

The article shows the main issues concerning subjects of «soft law» in international and domestic rule of law.

Subjects of «soft law» are analyzed in two main views: the subjects which create acts of «soft law» and the subjects on which acts of «soft law» extend their effect.

Subjects which create acts of «soft law» differ in international and domestic rule of law which is caused by the difference between drafting of acts of «soft law» processes in these rules of law.

«Soft law» in the international rule of law is created by the hierarchically equal subjects which is not typical for the domestic system of law, based on the principle of subordination. The main difference between creating of the acts of «soft law» in the international rule of order is that this process lays on the conformation of the wills of states. Thus domestic act of «soft law» is the result of the relations of power and subordination.

The subjects which create «soft law» in the international rule of law are: states, international organizations, including international forums, meetings, congresses, transnational corporations and others. In the domestic rule of law these are: state bodies of different competence, their structural subdivisions, in particular governmental, non-governmental organizations, political parties and public associations.

The subjects on which acts of «soft law» extend their effect are, first of all, the creators of such acts and also all the participants of certain sphere of legal relations governed by acts of «soft law».

Such a variety of subjects of «soft law» shows a broad range of public relations which are regulated by acts of «soft law».

Key words: «soft law», acts of «soft law», subjects of «soft law», international rule of law, domestic rule of law, recommendations, recommendative rules.

Spisok literaturi:

1. Lukashuk I. I. Normi mizhnarodnogo prava v mizhnarodniy normativniy sistemi / I. I. Lukashuk. – М. : Spark, 1997. – 322 s.

2. Dvostoronni dokumenti z derzhavami-chlenami ES schodo spivrobitnitstva v sferi Evrointegratsiyi [Elektronniy resurs]: Uryadoviy portal. Ediniy veb-portal organiv vikonavchoyi vladi Ukrayini. – Rezhim dostupu: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=223285917&cat_id=223280190. – Nazva z ekranu.

3. Hillgenberg Hartmut. A Fresh Look at Soft Law / H. Hillgenberg // *European Journal of International Law*, 1999. – Vol. 10. – No. 3. – S. 499 – 515.
4. Evropeyska ramkova konventsia pro transkordonne spivrobitnitstvo mizh teritorialnimi obschinami abo vlastyami: za stanom na 16 listopada 2009 roku. Ofitsiyniy pereklad [Elektronniy resurs]. – Verhovna Rada Ukraini. – Rezhim dostupu: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_106. – Nazva z ekranu.
5. Urnov A. Yu. Zbirnik dokumentiv ta materialiv po mizhnarodniy ta vnutrishno ekonomichniy diyalnosti sub'ektiv Rosiyskoyi Federatsiyi / A. Yu. Urnov. – M. : MID RF, 1999. – 329 s.
6. Konventsia pro zberezheniya migruyuchih vidiv dikih tvarin vid 23 chervnya 1979 roku: za stanom na 19 bereznya 1999 roku. [Elektronniy resurs]. – Organizatsiya Ob'ednanih Natsiy. – Rezhim dostupu: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_136. – Nazva z ekranu.
7. Kaplan Margo. Carats and Sticks: Pursuing War and Peace through the Diamond Trade / M. Kaplan // *New York University Journal of International Law and Politics*, 2003. – Vol. 35. – s. 559 – 617.
8. Chesterman Simon. Oil and Water: Regulating the Behavior of Multinational Corporations through Law / S. Chesterman // *New York University Journal of International Law and Politics*, 2006. – Vol. 36. – s. 307 – 329.
9. Rezolyutsiya 48/96 Generalnoyi Asambleyi OON vid 20 grudnya 1993 roku «Standartni pravila zabezpechennya rivnih mozhlivostey dlya invalidiv»: za stanom na 20 grudnya 1993 roku. Ofitsiyniy pereklad [Elektronniy resurs]. – Verhovna Rada Ukraini. – Rezhim dostupu: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_306. – Nazva z ekranu.